

УДК 338.43:635

В.В. Хареба, д-р с.-г. наук, професор, чл.-кор. НААНУ

Національна академія аграрних наук України

РИНОК ОВОЧІВ І БАШТАННИХ КУЛЬТУР ТА БАЛАНСИ

Основні характеристики ринку овочів і баштанних культур України. Пропозиція овочів і баштанних культур на внутрішньому ринку формується за рахунок вітчизняного виробництва, яке переважно сконцентроване в господарствах населення. Їх частка у загальному обсязі виробництва становить 85–88 % залежно від року.

Однак майбутнє галузі – за великими спеціалізованими підприємствами, які можуть вирощувати овочі та баштанні культури за новітніми технологіями з більш низькою собівартістю, відтак продавати свою продукцію дешевше, тим самим збільшуючи споживання овочів і баштанних культур населенням України. Нині це складно зробити через високий рівень працевітності галузі, невпевненість у збуті вирощеної продукції, відсутність власних коштів у достатніх обсягах та наявність дорогих кредитів для запуску такого виробництва.

Імпорт. Міжнародна економічна інтеграція та лібералізація зовнішньоекономічних зв'язків обумовлює масове завезення овочів в Україну з будь-яких частин світу. Основною перевагою виробництва продукції за кордоном є наявність організованого ринку, на який виробники поставляють свою продукцію через свої надпотужні посередницькі структури. У 2011 р. Україна імпортувала овочів і коренеплодів на 133,2 млн/дол. Свіжих овочів було імпортовано на 17,1 % менше порівняно з 2010 р.: цибулі ріпчастої – на 51,7 %, капусти – на 28,7 %, моркви й інших коренеплодів – на 47,1 % і огірків – на 16,5 %. У 2009–2011 рр. зменшується імпорт динь і кавунів. Якщо у 2009 р. в Україну було ввезено 621 т цієї продукції, то у 2010 р. – 578,8 т, а у 2011 р. – 340,1 т, тобто зменшення становило 45,2 % у 2011 р. порівняно з 2009 р. (табл. 1).

Основні імпортери – Польща, Туреччина, Нідерланди, Іспанія, Італія, Китай. Впевнено почали освоювати український ринок Йорданія, Грузія, Ізраїль, Сирія, Іран, Македонія, Єгипет. Вступ України до СОТ, а у зв'язку з цим зменшення ввізного мита сприяє збільшенню імпорту овочів і баштанних культур до України.

1. Імпорт овочів в Україну та їх ціна у 2009–2011 рр., т і дол./т

Продукція	2009		2010		2011	
	Обсяг, т	Ціна, дол./т	Обсяг, т	Ціна, дол./т	Обсяг, т	Ціна, дол./т
Свіжі овочі	114422,4	557,2	183884,5	569,5	153557,3	639,9
У т.ч.:						
помідори	60004,4	554,5	48157,5	822,2	57690,6	750,3
цибуля, часник	18774,1	286,6	52763,4	424,3	34487,5	438,3
капуста	1850,5	810,7	23326,3	301,9	18137,0	452,5
салат	930,3	1617,0	1175,6	1754,2	1960,8	1295,0
морква та інші коренеплоди	5856,3	449,1	29354,7	285,9	11894,8	342,2
огірки	11314,7	646,3	14112,8	763,5	12110,0	730,3
свіжі бобові	5,2	748,5	15,3	1055,2	10,2	1643,5
інші овочі	15686,9	774,8	14978,9	965,2	17266,4	901,6
Овочі сирі або варені	3584,0	1100,1	5395,5	942,8	5776,9	922,8
Овочі консерво- вані (короткотер- мінове зберігання)	1948,5	368,3	1244,0	374,2	1172,8	500,6
Овочі сушені	1939,8	2954,9	3187,2	2880,7	3369,6	3310,1
Овочі бобові сушені	628,6	1140,3	1069,1	1550,2	2546,2	1098,2
Дині, кавуни	621,0	692,3	578,8	1022,9	340,1	993,9
Усього	123144,3	61154	195359,1	623,0	166762,9	706,7

Реалізація. Протягом 2008–2011 рр. спостерігалася тенденція збільшення обсягів реалізації овочів сільськогосподарськими підприємствами: з 550,6 тис./т у 2008 р. до 900,0 тис./т – у 2011 р., тобто зростання у 1,6 раза, у т. ч. до 400 тис./т зросла реалізація переробним підприємствам. Зменшилася реалізація підприємствами на ринку, через власні магазини, ларьки, палатки зі 101,8 тис./т у 2008 р. до 68,2 тис./т у 2011 р. Великий вибір овочів на ринках, запропонований господарствами населення і перекупниками, краща їх якість, гарний товарний вигляд складає неабияку конкуренцію сільськогосподарським підприємствам.

Зменшилася і питома вага реалізації овочів іншим споживачам (комерційним структурам). Якщо у 2008 р. вона становила 57,6 %, у 2009 р. – 50,5, у 2010 р. – 49,8, то у 2011 р. – 47,6 % (табл. 2).

2. Обсяги і структура реалізації овочів сільськогосподарськими підприємствами України, 2008–2011 рр.

Показник	2008		2009		2010		2011	
	тис./т	%	тис./т	%	тис./т	%	тис./т	%
Переробним підприємствам	124,7	22,6	297,7	36,9	240,6	37,2	400,0	44,4
На ринку, через власні торговельні пункти	101,8	18,5	95,8	11,9	78,9	12,2	68,2	7,6
Населенню в рахунок оплати праці	4,9	0,9	4,3	0,5	3,7	0,6	2,4	0,3
Видано пайовикам у рахунок орендної плати	2,1	0,4	1,7	0,2	1,2	0,2	1,2	0,1
Іншим споживачам	317,2	57,6	407,6	50,5	321,6	49,8	428,2	47,6
Всього	550,6	100,0	807,1	100,0	646,0	100,0	900,0	100,0

Відсутність централізованих ринків і прозорих торгів об'єктивно створює передумови для цінового хаосу, спричиняє додаткові витрати для споживачів, а також призводить до невиправдано низьких доходів виробників.

Щороку споживання овочів з розрахунку на душу населення збільшується. Очікувана стабілізація соціально-економічного стану в країні та скорочення в раціоні харчування населення продуктів-замінників овочів (наприклад, хлібопродукти) у зв'язку з їх подорожчанням, безсумнівно, сприяють розширенню попиту на овочі й продукти їх переробки.

Це зумовлює збільшення споживання овочів і баштанних культур в Україні. Загальний обсяг використання овочів на продовольство у 2011 р. становив 7440 тис./т, що на 13 % більше, ніж у 2010 р., на насіння використано 126 тис./т, на корм худобі й інші – 1473 тис./т, втрати – 991 тис./т. Протягом 2008–2011 рр. використання овочів і баштанних культур на продовольство збільшилось на 1465 тис./т, на насіння – на 24,0 тис./т, на корми – на 257 тис./т, втрати – на 379 тис./т (табл. 3).

3. Баланс овочів і баштанних культур в Україні, тис./т

Показник	Маркетинговий рік				
	2008/2009	2009/2010	2010/2011	2011/2012	2012/2013 (прогноз)
Загальна пропозиція	10100	11152	11610	13586	12163
Запаси на початок року	1255	1944	2426	2739	3253
Виробництво	8489	8976	8873	10562	8590
Імпорт	356	232	311	285	320
Загальний попит	8156	8674	9206	10333	9168
Внутрішній попит	7905	8327	8871	10030	8878
продовольство	5975	6312	6581	7440	6580
корми	1216	1262	1337	1473	1320
насіння	102	108	118	126	128
втрати	612	645	835	991	850
Експорт	251	347	335	303	290
Залишок на кінець року	1944	2478	2739	3253	2995
Відношення кінцевих залишків до загального попиту	0,24	0,29	0,30	0,31	0,33

Експорт. Основними проблемами експорту українських овочів є складності щодо формування великих партій продукції, невисока якість, невідповідність міжнародним стандартам, нерозвинена інфраструктура і слабка логістика.

Незважаючи на те, що галузь овочівництва інтенсивно розвивається, Україна не витримує конкуренції в експорті своєї продукції, тому що якість значно відстає від стандартів, запроваджених в Європі. У створенні зони вільної торгівлі між ЄС і Україною складними питаннями і надалі залишаються фітосанітарний контроль, державний контроль, контроль на виробництві, наявність лабораторій.

Країни ЄС задовольняють свої потреби в овочах за рахунок власного виробництва, неохоче відкриваючи свої овочеві ринки для закордонних виробників і значну частину вирощують для експорту. Щоб захистити свій ринок овочів, ЄС продовжує застосовувати систему “вхідних цін”. Щодня в країнах ЄС ухвалюються середньозважені ціни і на основі цього обчислюється формула мита. Ця система створює 100 % бар’єр для імпорту.

За таких умов основними зовнішніми ринками для експорту овочів є Росія, Білорусь, Литва, Латвія, Польща. Перспективними ринками визнано країни Західної Європи, Азії, країни Близького Сходу.

Недостатня пропозиція овочів на внутрішньому ринку України у 2010 р. відчувалася уже в осінньо-зимовий період, її пік наступив у березні-червні 2011 р., що і спричинило невеликі обсяги експорту овочів у 2010 р. Рекордний урожай овочів відкритого ґрунту в Україні у 2011 р. створив великий надлишок овочевої продукції (понад 2,0 млн/т), який можна було б експортувати до країн СНД, зокрема до Росії і Білорусі, але у 2011 р. ці ринки були також перенасичені, адже такий урожайний рік видався і для них, а також і для європейських країн, бо ми знаходимося в одній кліматичній зоні.

У цілому експорт овочів у 2011 р. збільшився на 11,5 % порівняно з 2010 р., у т. ч. помідорів – на 28 %, цибулі і часнику – на 43,8 %, огірків – на 23,6 %, овочів бобових сушених – на 9,6 %, моркви – у 3,8 рази. Зменшилися обсяги експорту салату на 28,5 % і капусти – у 10,8 рази (табл. 4).

4. Експорт овочів з України та їх ціна у 2009–2011 рр., т і дол./т

Продукція	2009		2010		2011	
	Обсяг, т	Ціна, дол./т	Обсяг, т	Ціна, дол./т	Обсяг, т	Ціна, дол./т
Свіжі овочі	197954,5	404,9	99421,8	627,1	110878,4	539,3
У т.ч.:						
помідори	69416,0	660,2	59064,2	669,7	75613,8	486,5
цибуля, часник	68348,0	135,0	1855,4	281,9	2668,5	364,1
капуста	2632,7	302,1	9880,9	254,0	917,4	371,5
салат	46,5	911,8	147,4	907,0	114,7	370,8
морква та інші коренеплоди	4890,3	235,6	2129,9	480,5	7987,9	328,5
огірки	15380,7	657,1	14473,0	741,4	17887,9	838,9
свіжі бобові	29555,7	171,5	5692,7	185,9	181,9	480,1
інші овочі	7684,6	1031,9	6178,3	1102,6	5506,3	714,3
Овочі сирі або варені	11931,8	807,1	11360,6	819,9	5759,7	941,4
Овочі консервовані (короткотермінове зберігання)	376,7	2456,8	233,3	1842,1	675,9	2077,8
Овочі сушені	23,3	5317,4	61,0	7725,9	97,7	6885,2
Овочі бобові сушені	271592,4	248,2	158197,5	275,2	173349,6	358,9
Дині, кавуни	27028,5	134,3	43775,2	147,4	23182,5	155,6
Усього	508907,2	318,1	313049,4	391,5	313943,8	424,0

Цінова ситуація. Плодоовочева галузь України забезпечує найбільший прибуток з 1 га площі, створює велику кількість робочих місць, відроджує українське село і залишається одним з найпривабливіших секторів економіки для інвестицій.

При формуванні ціни ринок вимагає врахування чинників попиту і пропозиції, які є головними ціноутворюючими факторами поряд із продуктивністю праці, ефективністю виробництва, циклічністю відтворення, станом грошового обігу, фінансів і платіжного балансу, конкуренцією, політикою держави у сфері ціноутворення.

Ціни на ринку формуються і перебувають під постійним впливом двох основних факторів:

- фізіологічної потреби людей споживати певну кількість харчових продуктів для нормальної життєдіяльності;
- рівня платоспроможності населення, тобто фінансової можливості щодо їх придбання.

Оскільки овочі відносяться до важливих харчових продуктів, то їх ціна відіграє велику роль для споживчого кошика кожного українця. Але низька купівельна спроможність населення є однією з головних причин зменшення місткості внутрішнього ринку.

Ціни на овочі і продукти їх переробки формуються під впливом попиту і пропозиції на ринку продовольства, якості продукції, витрат на виробництво і реалізацію, а також податків, ринкових зборів тощо.

На міських ринках спостерігається стала тенденція зростання цін на овочеву продукцію, адже продавці мають можливість регулювати ціну залежно від попиту. Цьому сприяє нерозвиненість інфраструктури овочевого ринку, яка створила велику кількість посередників (перекупників) між виробниками та споживачами, і за оцінкою фахівців вони привласнюють близько 20–25 % гуртової ціни на продукцію.

У переважній більшості ціни на міських ринках на 10–20 % вищі, ніж у торговельній мережі, адже тут реалізують свіжу продукцію, яка має кращий товарний вигляд і відповідає вимогам споживачів, тому й користується підвищеним попитом. Цінова ситуація міських ринків досить активно змінюється під впливом попиту і пропозиції. Послугами ринків користуються бідніші верстви населення (в Україні майже 80 % населення вважається таким).

Моніторинг середньорічних цін на міських ринках України виявив, що ціни у 2011 р. порівняно з 2006 р. зросли: на капусту у 2,5 раза, цибулю ріпчасту – у 2,1, часник – у 3,1, цибулю зелену – у 2,8, буряки столові – у 2,4, моркву – у 2,1, огірки – у 2,4, помідори – у 2,1 раза. Проте найбільше зростання ціни відбулося у 2010–2011 рр. (табл. 5).

Середньорічне подорожчання овочів у 2010/2011 маркетинговому році пояснюється зменшенням їх виробництва, втратами частини врожаю через великі морози в зимові місяці і неможливість забезпечення належних умов зберігання. На фоні зростання виробництва помідорів і огірків виробництво моркви, буряку, капусти і цибулі зменшилось в середньому на 20–30 %, що поряд з наявністю проблем зі зберіганням овочів стало причиною досить високого зростання цін.

5. Середньорічні ціни овочів на міських ринках України, грн/кг

Продукція	2006 р.	2007 р.	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.
Капуста	1,95	3,00	3,12	2,73	4,45	4,91
Цибуля ріпчаста	2,55	2,40	3,56	2,97	6,01	5,34
Буряки	2,20	2,44	3,96	3,11	4,98	5,37
Морква	2,80	3,14	4,55	4,53	5,84	5,91
Огірки	4,10	5,62	7,64	7,97	9,10	9,65
Помідори	4,30	5,67	7,48	7,83	9,75	9,14
Часник	9,79	10,26	11,00	14,65	27,01	30,49
Цибуля зелена	9,42	10,9	15,57	14,54	26,16	26,64
Редиска	4,72	5,47	6,27	9,13	9,25	12,75
Кабачки, гарбузи, баклажани	1,71	2,50	3,62	4,18	4,33	4,46
Петрушка	12,85	15,34	20,26	22,65	29,96	33,04
Салат	13,85	16,58	21,42	23,39	28,77	33,27
Кріп	14,43	17,52	23,14	25,03	33,28	36,35
Щавель	8,13	10,13	13,90	15,38	21,33	33,29

На ціні позначається сезонна циклічність обсягів пропозиції – зростання їх із зменшенням запасів і зниження при збільшенні надходження на ринок продукції нового врожаю. Закономірними є сезонні коливання, які найбільш

відчутні в пору отримання ранньої продукції (січень-квітень) – у цей період вони найвищі; нижчі та більш стабільні – у період збуту врожаю попереднього року (це стосується залишків капусти, столового буряку, моркви і цибулі) та масового збору і реалізації овочів нового урожаю (для різних овочевих культур – різні періоди). Підвищуються ціни на овочі у передсвяткові і вихідні дні, дешевше їх можна купити у дні з несприятливими погодними умовами та наприкінці робочого дня. Найнижчі ціни на овочі довгострокового зберігання встановлюються у листопаді.

Достатня пропозиція овочів урожаю 2011 р. змінила цінову ситуацію на овочевому ринку. Починаючи з липня, вони почали суттєво знижуватися. Так, на капусту у липні ціна становила 3,18 грн/кг, що у два рази менше від попереднього місяця, а в грудні – 1,83, що у 2,6 рази менше від ціни грудня 2010 р. Ціна цибулі ріпчастої у серпні 2011 р. становила 4,53 грн/кг, у грудні вона знизилась до 2,72 грн/кг, що у два рази менше від грудня попереднього року. Відповідно, ціна столових буряків становила у серпні 3,92 грн/кг, а в грудні – 3,20 грн/кг (48,4 %), моркви – відповідно 5,03 і 3,56 грн/кг (на 51,7 % менше) (табл. 6).

Найдешевший ринок овочів у тих регіонах, де найбільш сприятливі умови їх вирощування і, відповідно, високий рівень пропозиції: помідорів, цибулі ріпчастої, перцю, баклажанів – у Херсонській, Миколаївській, Одеській, Запорізькій областях та АР Крим; овочів „борщової” групи – у Волинській, Житомирській, Рівненській, Хмельницькій, Тернопільській та Львівській областях.

Найбільше подешевшала капуста: у чотири і більше разів на міських ринках Вінниці, Луцька, Житомира, Івано-Франківська, Львова, Черкас, в інших містах також відбулося суттєве зменшення ціни, тільки у Полтаві вона зменшилася лише на 20 % (табл. 7).

Упродовж багатьох років найвищими залишаються ціни овочів у м. Києві. Порівнявши їх у грудні 2011 р. з середніми цінами по Україні за певними видами овочів, отримаємо таке збільшення: капусти свіжої – на 63,9 %; помідорів – на 31,5; цибулі ріпчастої – на 50,7; столового буряку – на 53,1; моркви – на 48,9; часнику – на 17,6; огірків свіжих – на 8,6 %.

6. Середні ціни овочів на міських ринках, грн/кг

Рік	Січень	Лютий	Березень	Квітень	Травень	Червень	Липень	Серпень	Вересень	Жовтень	Листопад	Грудень
Капуста свіжа												
2010	4,38	5,53	6,08	6,56	5,90	3,94	2,92	2,88	3,81	4,25	4,32	4,81
2011	6,08	7,36	10,00	13,30	11,70	6,35	3,18	2,10	2,08	1,95	1,83	1,83
Цибуля ріпчаста												
2010	4,72	5,83	6,61	7,06	8,16	8,48	6,71	2,97	5,16	5,48	5,41	5,55
2011	5,96	6,45	7,37	8,25	9,06	9,19	6,84	4,53	3,71	2,94	2,70	2,72
Буряки												
2010	4,60	5,45	5,82	5,75	5,88	5,85	5,00	3,29	4,21	4,65	4,59	4,75
2011	5,21	5,59	6,02	7,04	9,57	10,78	7,08	3,92	3,60	3,35	3,21	3,20
Морква												
2010	5,42	6,09	6,39	6,42	6,94	7,32	6,22	5,45	5,18	5,44	5,35	5,40
2011	5,65	6,02	6,50	7,37	9,28	10,96	8,27	5,03	4,33	3,90	3,66	3,56
Огірки свіжі												
2010	18,83	22,53	21,57	18,47	14,46	7,37	3,67	3,55	6,44	10,55	16,74	19,79
2011	22,43	25,28	23,92	23,23	18,29	8,53	4,40	4,24	5,03	8,14	13,94	19,34
Помідори свіжі												
2010	17,83	20,49	19,26	18,46	16,68	13,09	8,83	3,24	5,01	9,50	15,21	20,14
2011	23,95	24,60	22,51	20,12	18,89	15,24	9,10	4,73	4,17	5,14	8,82	15,67
Часник												
2010	25,42	25,93	25,50	24,87	24,47	22,20	20,26	13,26	28,23	33,76	34,67	34,71
2011	34,85	34,51	34,13	35,58	37,87	36,06	31,15	28,51	26,97	26,29	25,39	23,89
Овочі, всього												
2010	8,92	9,91	10,92	11,87	11,61	9,32	6,64	4,45	6,33	7,86	8,86	9,75
2011	11,12	11,61	13,33	15,64	15,30	11,73	7,67	5,56	5,36	5,69	6,74	8,08
Картопля												
2010	3,91	4,56	4,84	4,72	4,37	4,92	4,34	3,98	4,66	5,29	5,15	5,24
2011	5,65	6,06	6,28	6,64	7,93	9,41	7,07	4,39	3,59	3,07	2,94	2,76

7. Середні ціни овочів на міських ринках

Місто	Капуста свіжа			Помідори			Цибуля ріпчаста			Буряк			Морква		
	грудень 2010 р.	вересень 2011 р.	грудень 2011 р.	грудень 2010 р.	вересень 2011 р.	грудень 2011 р.	грудень 2010 р.	вересень 2011 р.	грудень 2011 р.	грудень 2010 р.	вересень 2011 р.	грудень 2011 р.	грудень 2010 р.	вересень 2011 р.	грудень 2011 р.
Київ	6,50	2,80	3,00	22,20	7,00	20,60	8,00	4,75	4,10	6,40	5,20	4,90	8,00	6,00	5,30
Сімферополь	5,25	2,33	2,04	24,00	4,46	21,50	5,70	3,10	3,12	5,20	3,33	2,88	6,08	3,67	3,15
Вінниця	6,00	2,00	1,50	-	3,38	-	5,63	3,25	2,88	4,13	2,50	3,25	4,38	3,75	3,00
Луцьк	4,80	1,70	1,00	35,00	3,00	17,50	5,50	2,50	2,50	2,80	2,50	2,00	2,80	3,00	2,00
Дніпропет- ровськ	4,83	2,36	1,79	17,50	4,00	15,00	6,00	3,46	3,29	5,17	3,57	3,21	6,00	4,00	3,93
Донецьк	5,24	2,31	2,40	18,00	4,31	18,00	5,82	3,30	3,50	5,27	4,10	3,96	6,19	4,65	4,69
Житомир	5,50	1,50	1,20	15,00	3,00	12,00	5,00	2,50	1,50	4,50	4,00	2,50	4,00	4,00	2,30
Ужгород	5,00	2,00	2,00	-	5,00	-	6,00	4,00	3,00	5,00	5,00	4,00	5,00	5,00	4,00
Запоріжжя	5,46	1,81	1,67	12,83	3,50	13,17	5,36	3,07	2,43	4,64	3,21	2,93	5,14	3,93	3,18
Івано-Франківськ	6,00	1,20	1,50	20,00	2,00	15,00	5,50	2,80	2,50	5,00	2,50	2,50	4,50	3,50	3,50
Кіровоград	6,25	2,00	2,00	19,00	3,00	17,50	6,00	3,00	2,75	6,00	3,25	3,25	5,50	3,50	3,75
Луганськ	5,50	1,75	1,75	15,00	4,75	14,00	6,25	3,50	3,50	5,50	4,00	3,25	7,13	4,50	4,50
Львів	4,58	1,14	1,07	18,00	3,88	13,50	5,75	3,43	2,38	4,50	3,21	2,71	4,50	4,13	2,75
Миколаїв	5,50	2,00	1,50	15,00	2,00	11,75	5,25	2,50	2,00	5,00	3,00	3,25	5,00	3,75	2,75
Одеса	5,25	2,25	2,50	18,50	3,75	14,50	5,25	3,25	2,75	4,88	3,00	3,25	5,00	3,50	3,25
Полтава	6,00	5,00	5,00	15,00	3,00	20,00	5,50	3,00	2,50	5,00	2,50	2,50	5,00	3,50	3,00
Рівне	4,50	2,00	2,00	-	3,00	-	5,50	3,00	2,00	3,50	3,50	3,00	3,50	4,50	3,00
Суми	5,00	2,00	1,50	25,00	3,50	24,50	5,50	2,40	2,20	4,50	2,50	2,00	4,80	3,50	2,75
Тернопіль	4,67	1,50	1,50	-	2,50	-	6,17	2,42	2,23	4,17	2,00	2,93	4,17	4,00	3,27
Харків	4,91	1,80	1,65	17,27	5,23	12,77	5,44	3,35	2,80	4,45	3,32	3,00	4,93	4,06	3,27
Херсон	5,00	1,50	1,50	15,00	3,00	18,00	5,00	2,50	2,00	5,00	3,00	2,50	5,00	3,00	2,50

Зберігається й регіональна диференціація цін: вони нижчі в північно-західних регіонах (Волинська, Чернігівська, Житомирська, Рівненська області), а найбільш високі в промислових центрах (Дніпропетровськ, Запоріжжя, Ужгород, Донецьк, Луганськ, Одеса). Низький рівень цін полісько-західного регіону сформований за рахунок високого рівня пропозиції (сприятливі для культур природно-кліматичні умови, найбільша концентрація виробництва) та низького попиту (висока самозабезпеченість і низький рівень доходності населення). Характерною особливістю індустриальних та південних регіонів є високий попит (вищий рівень доходів, низька самозабезпеченість) та недостатня пропозиція (менш сприятливі природно-кліматичні умови, вища капіталоемність виробництва, значні транспортні витрати на перевезення).

Якщо середні ціни на овочі, які склалися у 2011 р. у сільськогосподарських підприємствах країни від продажу переробним підприємствам прийняти за 1, то ціни від продажу населенню становили 2,0, на ринках через власні магазини, ларки, палатки – 5,2, видані пайовикам у рахунок орендної плати за землю та майнові паї – 2,1, продажу за іншими каналами – 5,1 (табл. 8).

8. Середні ціни реалізації овочів відкритого ґрунту сільськогосподарськими підприємствами України у 2011 р., грн/т

Канал реалізації	Капуста	Помі-дори	Огірки	Цибуля на ріпку	Буряки столові	Морква	Інші овочі	Всього
Переробним підприємствам	-	586,6	3163,7	-	-	1628,3	1158,5	650,3
Населенню в рахунок оплати праці	1245,7	-	-	1169,1	1202,4	-	-	1313,3
Видано пайовикам у рахунок орендної плати	-	-	-	-	-	-	-	1345,4
Через власні торговельні пункти	1563,1	3693,2	6400,4	1587,7	1619,8	1941,0	5833,0	3349,7
Іншим споживачам	1875,6	4444,2	8177,3	1744,3	1680,1	1847,5	2573,9	3343,6
Усього реалізовано	1836,6	1552,2	7703,7	1699,5	1664,1	1845,0	1944,0	2139,1

**9. Середні ціни реалізації овочів відкритого ґрунту сільськогосподарськими підприємствами України
у 2010–2011 рр., грн/т**

Показник	Капуста		Помідори		Огірки		Цибуля на ріпку		Буряки столові		Овочі – всього	
	2010	2011	2010	2011	2010	2011	2010	2011	2010	2011	2010	2011
Продано – всього	2280,0	1836,6	1929,0	1552,2	7083,1	7703,7	2495,9	1699,5	2019,2	1664,1	2551,6	2139,1
У тому числі:												
переробним підприємствам	-	-	558,2	586,6	1766,0	3163,7	-	-	-	-	627,5	650,3
населенню в рахунок оплати праці	1875,4	1245,7	-	-	-	-	2715,8	1169,1	1474,5	1202,4	2181,9	1313,3
видано пайо- викам в раху- нок орендної плати	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2116,9	1345,4
на ринку, че- рез власні ма- газини, ларки, палатки	1894,7	1563,1	3413,1	3693,2	5965,0	6400,4	2146,8	1587,7	1531,0	1619,8	3264,1	3349,7
за іншими каналами	2373,4	1875,6	4416,4	4444,2	7626,2	8177,3	2608,4	1744,3	2111,3	1680,1	3821,8	3343,6

Порівнюючи ціни реалізації овочів сільськогосподарськими підприємствами у 2011 р. з 2010 р., можна констатувати, що за цей період ціна овочів у цілому зменшилась на 19,3 %, у т. ч. на капусту – на 24,1 %, помідори – на 24,3, цибулю – на 46,9, столові буряки – на 21,3, моркву – на 16,8 %, зросла ціна на огірки – на 8,1 та на інші овочі – на 23,0 % (табл. 9). Це зниження цін сприятливо вплинуло на показники річної інфляції.

Найнижчими, як і в попередні роки, були ціни реалізації переробним підприємствам, однак вони були вищими, ніж у 2010 р., на помідори на 5,1 % і здійснювали 586,6 грн/т, що становить 37,8 % від середньої ціни реалізації за всіма каналами; огірки – на 79,1 % (3163,7 грн/т) й інші овочі – на 22,6 % (1158,5 грн/т) відповідно. За моркву переробники платили 1628,3 грн/т, що на 6,3 % менше, ніж у 2010 р.

Особливістю цін є також значні відмінності на регіональному рівні. Значною мірою ціна залежить від біологічних особливостей вирощування культури, урожайності, погодних умов тощо. Наприклад, помідори є тепловимогливою культурою, тому для вирощування їм найкраще підходять умови Півдня України, зокрема Херсонщини, де отримують найвищі врожаї і, відповідно, ціна реалізації тут найнижча. Херсонщина є найдешевшим регіоном вирощування помідор. У 2011 р. максимальні ціни перевищували мінімальні у регіонах України: на капусту – у 8,7 раза, огірки – 10,6, буряки – 3,2, цибулю ріпчасту – 4,2, моркву – 3,4, помідори – у 10,3 раза (табл. 10).

10. Середні ціни реалізації овочів відкритого ґрунту сільськогосподарськими підприємствами через власну торговельну мережу у 2011 р., грн/т

Регіон, область	Капуста	Огірки	Буряки	Цибуля	Морква	Помідори
1	2	3	4	5	6	7
АР Крим	725,5	5948,6	1909,5	2042,5	1877,4	4446,7
Вінницька	1034,0	2033,3	1487,5	3732,9	2770,0	1418,8
Волинська	914,9	1550,0	876,0	1600,0	804,2	-
Дніпропетровська	1509,9	5859,1	1060,4	1362,9	1779,2	3057,5
Донецька	2900,4	2092,2	1568,7	2265,3	2043,3	3924,5
Житомирська	647,8	6695,2	1333,3	-	1300,0	4093,5
Закарпатська	1100,0	-	-	-	-	-
Запорізька	1239,7	2518,9	1053,7	1112,6	1550,0	1031,8
Івано-Франківська	420,0	7309,0	830,0	-	830,0	5944,6
Київська	1617,4	5908,4	1676,0	3742,9	1598,7	5515,7
Кіровоградська	1366,1	6557,7	1039,0	1054,1	1550,0	1331,6
Луганська	567,7	2166,7	1425,0	1667,6	2757,1	1248,8
Львівська	686,3	7920,3	1067,7	900,0	1432,4	4761,9
Миколаївська	1381,5	992,3	1156,9	1628,2	1114,5	1312,3
Одеська	1120,0	2138,7	1628,1	1177,6	1823,0	834,2
Полтавська	747,7	3604,5	1434,2	1988,9	1600,0	2488,8

Продовження таблиці 10

1	2	3	4	5	6	7
Рівненська	2610,9	7423,1	812,5	1200,0	2220,0	6407,2
Сумська	3634,3	2250,0	1753,4	2600,0	2507,1	2066,7
Тернопільська	671,4	1693,8	1577,8	1220,0	1750,0	3537,5
Харківська	2790,1	7961,9	1100,0	2585,7	-	1394,7
Херсонська	1355,1	750,0	1062,5	1199,8	2227,2	624,6
Хмельницька	825,5	2200,0	1250,0	2148,9	1050,0	-
Черкаська	1971,7	4493,1	2624,1	2880,4	1422,2	5775,5
Чернівецька	809,7	-	1628,6	1850,0	1050,0	-
Чернігівська	1280,0	6606,6	900,0	1700,0	1125,8	5684,6
Україна	1563,1	6400,4	1619,8	1587,7	1941,0	3693,2

Невирішеною залишається проблема формування інформаційного поля у ціновому сегменті (моніторинг і поширення інформації). Безпосередній виробник не має доступу до організованих каналів збуту продукції, не отримує справедливої ринкової ціни. Існуюча інфраструктура аграрного ринку поки що не відіграє структуроутворюючої ролі щодо регуляції товаропотоків і забезпечення ринкового ціноутворення, а головне – щодо формування ефективних каналів збуту, полегшуючи рух продукції від виробника до споживача. Ще однією проблемою є недосконалість ринку, механізму його регулювання і саморегулювання.

І все ж овочівництво протягом багатьох років залишається прибутковою галуззю. У цілому по Україні сільськогосподарські підприємства отримали 140,2 грн прибутку від реалізації 1 т овочів у 2009 р., 247,7 грн – у 2010 р., 97,1 грн – у 2011 р. При цьому рентабельність овочівництва становила 19,1; 23,5 та 9,9 % відповідно (табл. 11).

11. Ефективність виробництва овочів відкритого ґрунту у сільськогосподарських підприємствах

Показник	2006 р.	2007 р.	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.
Виробнича собівартість, грн/т	407,6	638,7	597,3	633,6	894,3	795,6
Повна собівартість реалізованої продукції, грн/т	502,5	758,8	840,9	735,2	1054,8	984,5
Середня ціна реалізації, грн/т	576,9	865,8	934,3	875,4	1302,5	1081,6
Прибуток (+), (збиток (-)), грн/т	74,4	107,0	93,4	140,2	247,7	97,1
Рівень рентабельності, %	14,8	14,1	11,1	19,1	23,5	9,9

Щоб зробити овочівництво більш ефективним, необхідно зменшити ціни у міжсезоння, підвищити конкурентоспроможність сільськогосподарських підприємств за рахунок розширення обсягів зберігання і переробки овочів у місцях їх вирощування, розміщувати сховища безпосередньо у господарствах, впроваджувати у виробництво нові високопродуктивні культури.

Баланси овочевих і баштанних культур. Аналіз балансу овочів і баштанних культур дозволяє прогнозувати у 2012/2013 маркетинговому році (МР) загальну пропозицію 8,91 млн/т продукції та 9,16 млн/т загального попиту. Відповідно, дефіцит пропозиції буде покриватися за рахунок імпорту 320 тис./т овочів і баштанних культур (табл. 12).

12. Баланс овочів і баштанних культур, тис./т

Стаття балансу	2010/11 МР	2011/12 МР (попередні)	2012/13 МР (прогноз)
Загальна пропозиція	9184	10847	8910
Виробництво (валовий збір)	8873	10562	8590
у т.ч. в господарствах населення	6923	8038	6620
Імпорт	311	285	320
Загальний попит	9206	10333	9168
Внутрішній попит	8871	10030	8878
Продовольство	6581	7440	6580
На корм худобі	1337	1473	1320
Насіння	118	126	128
Втрати	835	991	850
Експорт	335	303	290
Залишок на кінець року	-22	514	-258
Споживання з розрахунку на 1 особу, кг	143,5	162,8	144,6

При валовому зборі 8,59 млн/т овочів і баштанних культур у 2012/2013 маркетинговому році (у т.ч. 6,62 млн/т – в господарствах населення) прогнозувався внутрішній попит біля 8,9 млн/т. Передбачалося, що населенням буде спожито 6,58 млн/т, на корм худобі – 1,32 млн/т, насіння – 128 тис./т, втрати – 850 тис./т; на експорт надійде 290 тис./т овочевої продукції та баштанних культур.

Аналіз балансів по окремих культурах свідчить, що виробництво помідорів, огірків, столових буряків, моркви, цибулі та часнику перевищує внутрішній попит по цих культурах (табл. 13–18).

13. Баланс помідорів, тис./т

Стаття балансу	2010/11 МР	2011/12 МР (попередні)	2012/13 МР (прогноз)
Загальна пропозиція	1740,5	1986	2110
Виробництво (валовий збір)	1651,3	1900	2016
Імпорт	48,2	48	48
Загальний попит	1702,5	1940	2052
Внутрішній попит	1643,4	1870	1976
Споживання	1536,9	1751	1855,8
Втрати	106,5	119,0	120,2
Експорт	59,1	70,0	76,0
Залишок на кінець року	38	46	58
<i>Споживання з розрахунку на 1 особу, кг</i>	<i>33,4</i>	<i>38,1</i>	<i>40,3</i>

14. Баланс огірків, тис./т

Стаття балансу	2010/11 МР	2011/12 МР (попередні)	2012/13 МР (прогноз)
Загальна пропозиція	726,6	758,8	824,8
Виробництво (валовий збір)	678,4	728,0	876,0
Імпорт	14,1	11,0	10,0
Загальний попит	706,8	720,0	802,5
Внутрішній попит	692,3	704,5	778,5
Споживання*	681,6	694,2	768,7
На корм худобі	0,5	0,6	0,6
Втрати	10,2	9,7	9,2
Експорт	14,5	15,5	24,0
Залишок на кінець року	19,8	38,8	22,3
<i>Споживання з розрахунку на 1 особу, кг</i>	<i>14,9</i>	<i>15,1</i>	<i>16,7</i>

* Споживання включає промислову переробку.

15. Баланс столових буряків, тис./т

Стаття балансу	2010/11 МР	2011/12 МР (попередні)	2012/13 МР (прогноз)
Загальна пропозиція	813,6	880,6	994,1
Виробництво (валовий збір)	742,2	806,4	844,8
Імпорт	9,2	7,0	6,0
Загальний попит	746,4	739	798,4
Внутрішній попит	744,5	736,5	793,6
Споживання	643,4	621	671,6
На корм худобі	56,6	71,0	82,0
Втрати	44,5	44,5	40,0
Експорт	1,9	2,5	4,8
Залишок на кінець року	67,2	144,1	195,7
<i>Споживання з розрахунку на 1 особу, кг</i>	<i>13,9</i>	<i>13,5</i>	<i>14,6</i>

16. Баланс моркви, тис./т

Стаття балансу	2010/11 МР	2011/12 МР (попередні)	2012/13 МР (прогноз)
Загальна пропозиція	851,8	894,0	825,0
Виробництво (валовий збір)	714,6	782,0	816,0
Імпорт	20,2	12,0	9,0
Загальний попит	751,8	734,1	764,6
Внутрішній попит	751,6	732,1	762,6
Споживання	607,2	588,8	621,0
На корм худобі	101,5	99,0	102,6
Втрати	42,9	44,3	39,0
Експорт	0,2	2,0	2,0
Залишок на кінець року	100,0	159,9	60,4
<i>Споживання з розрахунку на 1 особу, кг</i>	<i>13,2</i>	<i>12,8</i>	<i>13,5</i>

17. Баланс цибулі, тис./т

Стаття балансу	2010/11 МР	2011/12 МР (попередні)	2012/13 МР (прогноз)
Загальна пропозиція	1157,8	1269,7	1319,7
Виробництво	908,9	990,0	1020,0
Імпорт	41,8	38	30
Загальний попит	916,4	1000	1020,9
Внутрішній попит	914,6	935	950,9
Споживання	851,0	874,0	892,4
Втрати	63,6	61,0	58,5
Експорт	1,5	65	70
Залишок на кінець року	241,7	269,7	298,8
<i>Споживання з розрахунку на 1 особу, кг</i>	<i>18,5</i>	<i>19,0</i>	<i>19,4</i>

18. Баланс часнику, тис./т

Стаття балансу	2010/11 МР	2011/12 МР (попередні)	2012/13 МР (прогноз)
Загальна пропозиція	199,2	201,2	222,6
Виробництво	157,4	172,2	201,6
Імпорт	10,8	6	5
Загальний попит	176,2	185,2	197,3
Внутрішній попит	175,9	184,7	196,3
Споживання	141,9	150,0	156
Насіння	26,2	28,7	33,6
Втрати	7,8	6,0	6,7
Експорт	0,3	0,5	1,0
Залишок на кінець року	23	16	25,3
<i>Споживання з розрахунку на 1 особу, кг</i>	<i>3,1</i>	<i>3,3</i>	<i>3,4</i>

Відповідно, імпорт по цих культурах є незначним. Проте й обсяги експорту мають бути більшими, зважаючи на потенціал галузі.